

Bijlage 1

Maatschappelijke impactanalyse + lessen

Een integrale beschouwing van de Coronacrisis (DGSC-19/LT2)

Het is bedoeld om reflectiegesprekken over de verdere aanpak en maatregelen tegen het coronavirus te ondersteunen.

CONCEPT

Versie 9/2/2021

Vragen aan DOC:

1. Reflectie: welke lessen trekken DOC-leden uit een jaar corona?
2. Van reflectie naar actie: welke lessen moeten we de komende tijd met prioriteit omzetten in actie en wie heeft daarin een rol?
3. Hoe de lessen te bespreken in ACC (15/2) en MCC (19/2)?

Inhoudsopgave

1. Waarom een integrale effectanalyse?
2. Samenvatting integrale effectenanalyse
 1. Wat komt hoofdzakelijk door de virusverspreiding?
 2. Wat komt hoofdzakelijk door contactmaatregelen?
 3. Wat komt door een (al dan niet duidelijke) mix van verspreiding en maatregelen?
3. Lessen en aanbevelingen

1. Waarom een integrale effectanalyse?

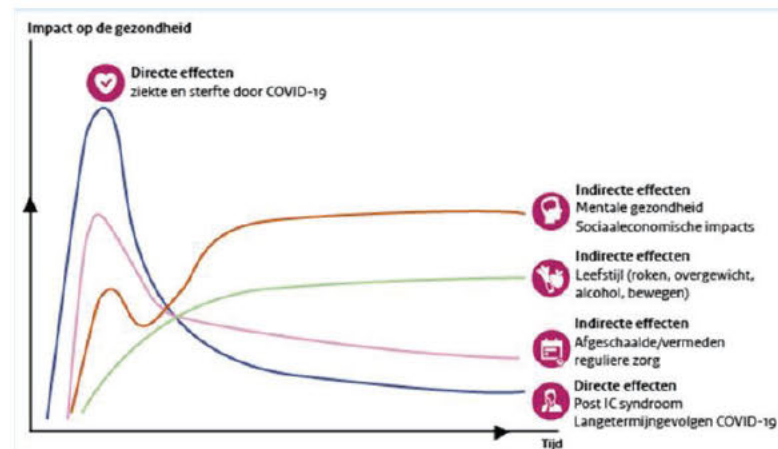
- Veel rapporten bevatten partiële impact gedurende de Coronacrisis
- Lessen trekken uit brede effecten gedurende de Coronacrisis tot nu
- Ten behoeve van toekomstige besluitvorming (incl. bezien waar aanpassing van het referentiekader nodig is)
- De impactanalyse is mede een basis voor (zie PvA team LT2 voorbereid de crisis door) scenario's voor verwachte maatschappelijke en economische effecten

2. Samenvatting integrale effectenanalyse

1. Wat komt hoofdzakelijk door de virusverspreiding?
2. Wat komt hoofdzakelijk door contactmaatregelen?
3. Wat komt door een (al dan niet duidelijke) mix van verspreiding en maatregelen?

2.1. Gezondheidszorg (hoofdzakelijk door virusverspreiding)

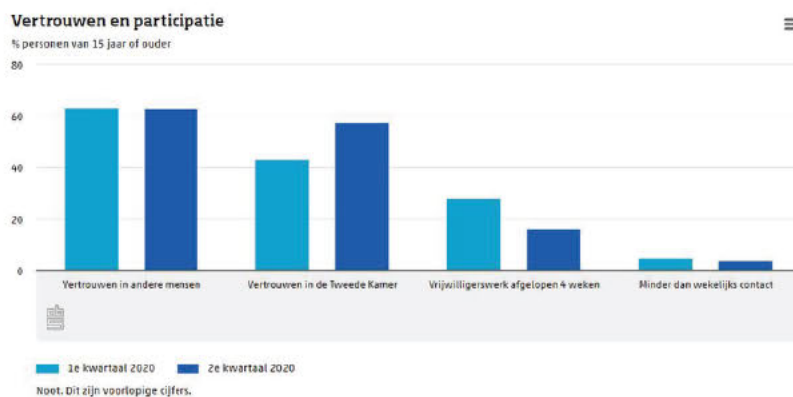
- COVID-19 heeft grote directe en indirecte gevolgen voor de volksgezondheid.
- De zorg is overbelast en reguliere zorg is afgeschaald en vermeden.
- Neveneffecten op de gezondheid in brede zin, door COVID-19 en uitgestelde zorg zijn groot.
- Effecten op lange termijn voor de gezondheidszorg, door leefstijl, mentale gezondheid en post-IC syndroom zijn nog niet duidelijk.
- Mensen ervaren meer rust en tijd voor het gezin.
- De virusuitbraak heeft tot een versnelde ontwikkeling van de digitale zorg geleid.

2.1. Economie & Samenleving (hoofdzakelijk door virusverspreiding)

- Krimp van de Nederlandse economie ten opzichte van 2019.
- Deze crisis heeft een grote impact op wereldhandel en saldo overheidsbegroting.
- Na een krimp van ruim 4% in 2020, raamt CPB beperkte groei in 2021 (3%) en oplopende werkloosheid (6%).
- ZZP'ers, flexwerkers en starters op de arbeidsmarkt worden hard geraakt.
- Faillissementen en werkloosheid worden gedempt en mogelijk uitgesteld door steunmaatregelen.
- De trend van digitalisering binnen het bedrijfsleven is door de pandemie versneld.

	Huidige verwachting realisatie 2020	Verwachte realisatie 2020 in december 2019	Realisatie 2019
werkdooheid <i>(in % beroepsbevolking)</i>	4,1	3,6	3,4
inflatie <i>(hcij in %)</i>	1,4	1,4	2,7
relevante wereldhandel <i>(groei in % bbp)</i>	-8,8	1,4	2,3
particuliere consumptie <i>(groei in %)</i>	2,1	1,9	1,4
saldo overheidsbegroting <i>(in % bbp)</i>	6,1	0,8	1,4

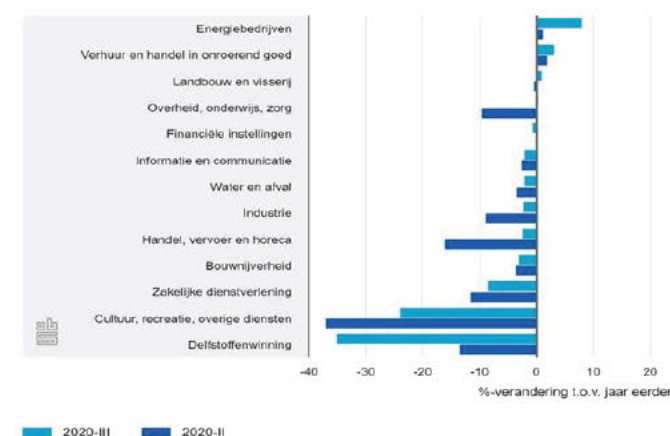

- Sinds de uitbraak van het virus zijn mensen vaker bang en kampen met negatieve gevoelens.
- Er wordt meer hulp gegeven.
- Vertrouwen in politiek is sterk toegenomen.

2.2. Economische sectoren (hoofdzakelijk door contactmaatregelen)

- Bepaalde sectoren zijn hard geraakt door de maatregelen, met indirecte effecten voor toeleverende sectoren.
- Horeca, reis- en evenementenbranche, cultuur en ontspanningssector en dienstensector staan zwaar onder druk; in 3^e kwartaal was de productie hier bijna 24% lager dan in 2019.
- ZZP'ers en flexwerkers zijn in deze sectoren extra hard geraakt; Nederland telde in 2019 1,1 miljoen ZZP'ers

Toegevoegde waarde naar bedrijfstak (volume)

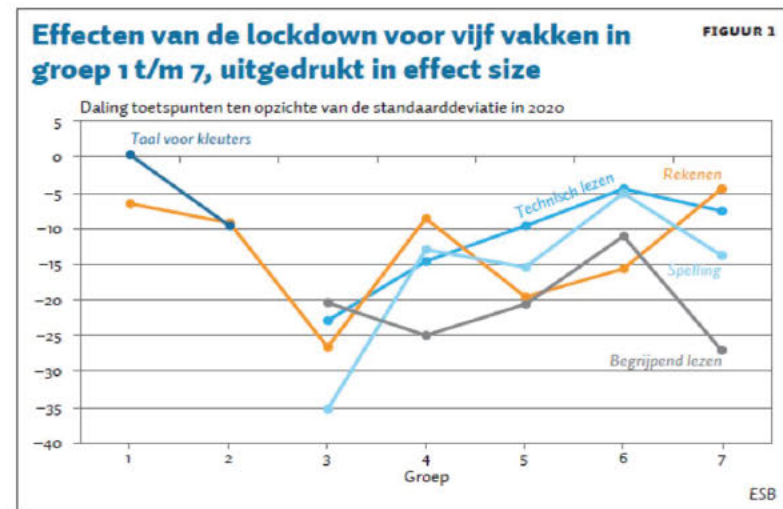

In miljarden euro's	2025
EMU-schuld 2025 CEP20 (maart)	399
EMU-schuld 2025 novemberraming	553
Toename EMU-schuld	154

- Door economische krimp en discretionair beleid (steunpakketten) komt de overheidsschuld in 2025 ruim € 150 mrd., hoger uit dan laatste raming.
- In 2019 was de schuld ongeveer 49% van het bbp en kan in 2021, in het meest donkere scenario, oplopen tot 63,6% van het bbp.
- Gelukkig heeft Nederland een goede uitgangspositie door opgebouwde buffers in de afgelopen jaren.

2.2. Onderwijs (hoofdzakelijk door contactmaatregelen)

- Nu al flinke onderwijsachterstanden in het basisonderwijs, waarvan een deel blijvend.
- Basisschoolleerlingen hebben tijdens de sluiting in het voorjaar weinig tot geen progressie geboekt.
- Digitaal onderwijs en lagere adviezen zijn vooral nadelig voor kinderen met lage sociaaleconomische achtergrond, zorgen over deze groep.
- Lagere adviezen door gemiste eindtoets (groep 8). Dit zal zich mogelijk kunnen doorvertalen in negatieve consequenties (qua niveau van diploma's, vervolgniveaus en inkomens).
- Een zeer grove inschatting is dat dit effect kan oplopen tot ca. 1,5% bbp cumulatief op de lange termijn (= opgeteld verlies aan productiviteit voor leerlingen die door sluiting geraakt worden) per trimester.

2.2. Leefstijl en kwetsbare jongeren (hoofdzakelijk door contactmaatregelen)

- Mentale gezondheid is verslechterd op het gebied van eenzaamheid, hard gevoeld door kwetsbare groepen (ouderen/jongeren/lage inkomens)
- Leefstijl van Nederlanders is verslechterd (minder sport, zitten, roken).

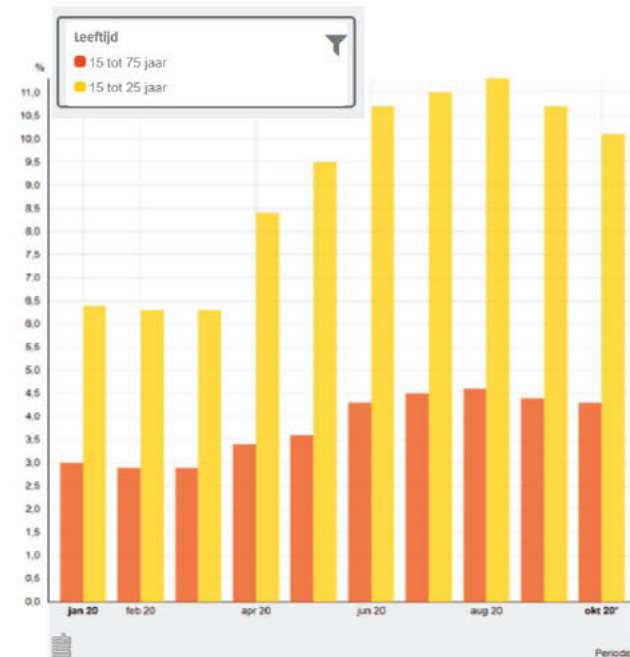
Hoe kom je in contact? Werkelijk in gesprek gaan is slecht mogelijk met beeldbellen. <i>Ambulant begeleider</i>	De groep die onzichtbaar is en geen hulp vraagt. <i>Office manager</i>	Het emotionele welzijn van jongeren in gesloten instellingen en dat van hun ouders. <i>Trainer/ ervaringsdeskundig ouder</i>
Verborgen eenzaamheid, problemen thuis en geen mogelijkheid die te ontvluchten. <i>Buurtwerker</i>		
Dat ze vereenzamen, niet weten wat ze moeten doen en daarom het verkeerde pad op gaan. <i>Onderwijsassistent</i>	Dat ze geen of weinig structuur hebben. Dat maakt de kans op bijvoorbeeld gameverslaving groter. <i>Projectleider</i>	Dat jongeren niet om kunnen gaan met deze vrijheden en zo overlopen in hun emoties. <i>Senior begeleider</i>
Jongeren raken uit zicht en raken mogelijk ook de motivatie om begeleiding te accepteren kwijt. <i>Persoonlijk begeleider</i>	Dat er te weinig mogelijkheden zijn op de arbeidsmarkt; participeren wordt moeilijker. <i>Jobcoach</i>	Het goed zicht krijgen op de veiligheid van jongeren, zowel in de thuissituatie als daarbuiten. <i>Gezinsmanager</i>

- Grootste zorgpunten bij kwetsbare jongeren: wegvallen structuur leidt tot angst, verslaving, agressie en eenzaamheid; ze raken uit zicht; escalatie in onveilige thuissituatie.

2.3. Economie en kwetsbare groepen

(door mix virusverspreiding en contactmaatregelen)

- Detailhandel heeft geprofiteerd en ingeleverd (winkels), er is online 48,1 % meer omgezet.
- Industrie is sterk achteruitgegaan, vooral aardolie is hierbij hard geraakt.
- Hogere werkloosheid onder alle leeftijdsgroepen, maar sterkst onder jongeren (15 tot 25 jaar).
- Dit kan bij een deel van deze groep negatief doorwerken op de LT, door blijvende achterstand in loopbaan- en salarisontwikkeling.

- Kwetsbare groepen zijn meer geraakt door deze crisis: er is op dit moment geen perspectief op lange termijn. Nu ingrijpen is noodzakelijk, om verder afglijden en nieuwe kwetsbaren te voorkomen.
- 1 op de 5 Nederlanders ervaart een inkomensterugval, m.n. jongeren, zelfstandigen en flexwerkers.
- Het risico op problematische schulden en armoede is hierdoor vergroot.

3. Les 1: Neem de effecten van de coronapandemie in breedste zin in ogenschouw en weeg de directe medische effecten enerzijds en de effecten voor economie en samenleving anderzijds zorgvuldig af

Korte termijn	Maak beslissingen over toekomstig coronabeleid op basis van een integrale afweging en breng in kaart wat de neveneffecten zijn en op welke termijn deze spelen. De huidige doelen (bescherming van kwetsbare personen en belasting van het zorgstelsel) zijn nog steeds relevant als intermediaire doelen. Daaraan wordt het finaal doel toegevoegd: het bereiken van een brede welvaart, oftewel minimalisatie van de schadelijke gevolgen van de coronacrisis in brede zin (volksgezondheid, economie en maatschappij).	VWS, FIN, EZK, SZW, NCTV
	Het referentiekader moet (interdepartementaal gedragen) aan de voorkant worden ingezet om maatregelen te wegen (naast impact op economie en maatschappij, ook op virusverspreiding) en moet een centrale plek krijgen in de besluitvorming, in lijn met hoe de nieuwe routekaart en exitstrategie is opgesteld. Maak ramingen (of desnoods rudimentaire schattingen) van de effecten van individuele of bundelingen van maatregelen op de virusverspreiding.	VWS, NCTV
	Geef maatschappelijke en economische afwegingen een vergelijkbare, expliciete plek in de besluitvorming als het medische beeld. De inrichting van een door het LOT-C voorgesteld Impact Management Team van vaste adviseurs waar onder meer de planbureaus SCP, CPB en PBL zitting in hebben kan daar aan bijdragen. Definieer daarnaast duidelijk waar het OMT wel en niet over wordt geacht te adviseren (virusverspreiding vs. economie/maatschappij).	VWS, NCTV, DGSC-19
	Meenemen in de routekaart dat de effectieve IC-capaciteit omhoog gaat met de mate van inenting van kwetsbaren.	VWS
Middellange termijn	Er moet ten behoeve van de crisisaanpak een dialoog en publiek debat over algemene kwaliteit en kwantiteit van leven en welzijn georganiseerd worden.	VWS, DGS-19
	Blijf inzetten op het uitbreiden van de testcapaciteit. Het is aan te bevelen om, gezien de beperkte testcapaciteit, als Rijksoverheid met een prioritering van maatschappelijke en economische activiteiten te komen.	VWS
	Beheersing van virusverspreiding dient geleidelijk over te gaan in het doel van het coronabeleid op langere termijn: een open samenleving in combinatie met een beheersbare druk op de zorg en een lage fataliteit.	VWS

3. Les 2: Vermijd zoveel mogelijk structurele schade op de langere termijn die niet te compenseren is met flankerend beleid.

Korte termijn	Houd naast primair onderwijs ook voortgezet onderwijs en MBO te allen tijde open om zoveel mogelijk leer- en ontwikkelachterstanden te voorkomen en zicht te houden op het welzijn van kinderen en jongeren. Als volledig fysiek onderwijs niet mogelijk is moet worden ingezet op tussenoporties (zoals uitzonderingen van kwetsbare kinderen, alleen onderbouw fysiek les en halve klassen).	VWS, NCTV, OCW
	Ondersteun onderwijsinstellingen in het organiseren van alternatieve vormen of locaties van fysiek onderwijs wanneer het openhouden van de reguliere onderwijslocatie niet verantwoord is.	OCW
	Geef extra aandacht aan leerlingen met Nederlands als tweede taal, aan nieuwkomers, en leerlingen met complexe zorgbehoeften in de GGZ of de thuissituatie.	OCW
	Het heeft prioriteit om voor kinderen en jongeren normale sportbeoefening en beweegmogelijkheden, in ieder geval buitensport, zolang mogelijk normaal door te laten gaan.	VWS
	Via de persconferenties, social media, scholen, werkgevers en welzijnsinstellingen (wijkteams) moet het belang van een gezonde leefstijl, inclusief gezond beweeggedrag, benadrukt worden.	VWS, OCW
	Bij duidelijke afwijkingen van staand beleid, onderbouw de afweging die hieraan ten grondslag ligt en communiceer hier duidelijk over.	VWS, NCTV, NKC
Middellange termijn	Verken opties om via zomerscholen, mogelijk verplicht voor iedere leerling, de geleden schade zo beperkt mogelijk te houden.	OCW
Lange termijn	Monitor de effecten van de corona-periode op het sport- en beweeggedrag en de beweegvaardigheid.	VWS
	Zet in op een structurele verhoging van het aantal Nederlanders dat aan de beweegrichtlijnen voldoet door bewegen in het dagelijks leven (waaronder sporten) te stimuleren.	VWS

3. Les 3: Houd bij de crisisaanpak zoveel mogelijk rekening met het proportionaliteitsprincipe en voorkom dat de rekening onevenredig bij bepaalde groepen, regio's of sectoren komt te liggen.

Korte termijn	Grijp alle mogelijkheden om meer data en inzichten in het virus te verkrijgen aan, bijvoorbeeld door CBS-data over sectoren en beroepen te koppelen aan testuitslagen	VWS, EZK
	Om overbelasting van de zorg tegen te gaan kan gedifferentieerd beleid op vrijwillige basis helpen via bijvoorbeeld gerichte communicatie richting doelgroepen en uitbreiding van venstertijden. Kom per sector met acties en ingrepen om dit gedifferentieerde beleid mogelijk te maken. Wel vraagt dit om een aanpak om virusoverdracht van kinderen/jeugd/jongeren op ouders in te perken.	VWS
	Analyseer waar het probleem zit (zoals verminderd thuiswerken) en pak het zo gericht mogelijk aan. Hiermee kunnen zwaardere maatregelen worden voorkomen.	NCTV, VWS
	Neem alleen contactbeperkende maatregelen waarvan duidelijk is dat ze bijdragen aan de indamming van het virus. Houd zoveel mogelijk specifieke sectoren (gedeeltelijk) open, met name sectoren waar een 'corona-veilige' invulling goed voorstelbaar is (denk aan musea, restaurant, theaters, sportvelden/parken).	NCTV, VWS
	Er kan overwogen worden om in regio's waar de virusverspreiding een stuk lager ligt dan het landelijke niveau bepaalde activiteiten waarbij het risico op een waterbedeffect klein is, zoals leren en sport, meer ruimte te geven dan nu het geval is.	NCTV, VWS
Lange termijn	De contactbeperkende maatregelen die kosten met zich meebrengen zouden o.b.v. de reguliere budgettaire systematiek getoetst en meegewogen moeten worden i.v.m. de impact op de staatschuld en economie.	VWS, FIN

3. Les 4: Voorkom zoveel mogelijk een escalatie van maatregelen door aan de voorkant in te zetten op communicatie en gedragsbeïnvloeding om compliance hoog te houden.

Korte termijn	Er vindt inmiddels bij de afweging van maatregelen een gedragstoets plaats. Dit zou uitgebreid kunnen worden met interventies (gedragsbeïnvloeding), zodat maatregelen ook doenbaar zijn en begrepen worden.	VWS, NCTV, DGSC-19
	Benoem de beelden die leven in de samenleving bij en over bepaalde maatregelen in persconferenties, en anticipeer al op mogelijke reacties/mogelijk gedrag door ook dit te benoemen.	NKC
	Vergroot de aandacht naar naleving en handhaving van bestaande contactmaatregelen, naar differentiatie van maatregelen en naar communicatie en vaccinatie die perspectief bieden.	VWS, NCTV, DGSC-19
	Ontwikkel een overall strategie, rekening houdend met verschillende scenario's.	DGSC-19, VWS, NCTV
	Probeer ook op andere manieren het eigenaarschap van het virus weer te beleggen bij de maatschappij, bijvoorbeeld door duidelijk te maken wat individuele burgers te winnen hebben bij naleving van de basismaatregelen.	VWS, NCTV, NKC
Middellange termijn	Integreer de noodzakelijke coronamaatregelen zoveel mogelijk in bestaand beleid. Maak duidelijk waarom bepaalde maatregelen noodzakelijkerwijs afwijken van bestaande beleidsprioriteiten.	Alle departementen
Lange termijn	Bepaalde positieve effecten van de crisis (zoals meer thuiswerken) zijn mogelijk ook wenselijk na de crisis. Om deze effecten blijvend te stimuleren is op de lange termijn ook communicatie en gedragsbeïnvloeding wenselijk.	DGSC-19

3. Les 5: Tracht de impact van noodzakelijke maatregelen op samenleving en economie zo klein mogelijk te houden, en gebruik steunpakketten en flankerend beleid alleen als er geen alternatieven zijn.

Korte termijn	Stimuleer in samenwerking met lokale partijen betere naleving van de maatregelen en burgerinitiatieven om negatieve effecten te ondervangen.	BZK, JenV
	Wijs op bestaande ondersteuningsmogelijkheden los van de crisis om zo oplopende financiële problemen op tijd te ondervangen. Voorkom oplopende schulden door aan de voorkant schuldhelpverlening te verlenen.	SZW
	Neem gericht actie tegen het ontstaan van GGZ-problematiek, bijvoorbeeld door het van onderop op lokale basis stimuleren van activiteiten tegen eenzaamheid.	VWS
	Ondersteun en stimuleer maatschappelijke initiatieven rond 'maatjes' en andere individuele hulpinitiatieven.	VWS
	Organiseer meer ondersteuning voor mantelzorgers.	VWS
Middellange termijn	Heb oog voor de vaak overlappende kwetsbaarheden, bijvoorbeeld bij kwetsbare jeugd: geef hen voldoende toegang tot adequate geestelijke gezondheidszorg, gezien de schade die een stapeling van problemen kan aanrichten in een jonge geest.	SZW, VWS
	Benut de link tussen baanverlies en psychische klachten door mensen die om hulp vragen bij UWV of gemeente meteen laagdrempelig door te verwijzen naar een hulpaanbod op GGZ-terrein.	SZW, VWS
Lange termijn	Formuleer een integraal herstelbeleid voor Nederland na de crisis.	DGSC-19